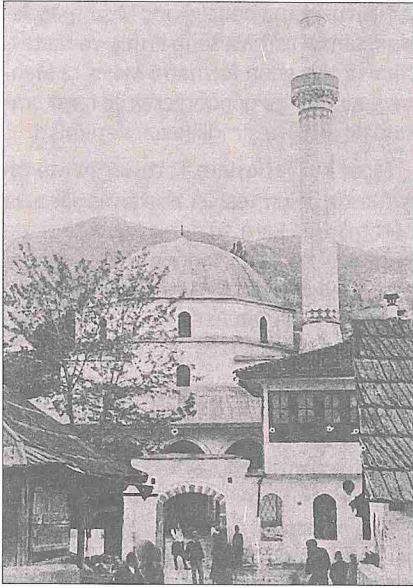

Hünkâr Camii'nin 1892 yılına ait bir fotoğrafı
(Mujezinović, I, 17)

laşık 13 m. kadar çapı olan pencereli, sekizgen kasnaklı bir kubbe örter. Kareden kubbeye geçiş için köşelerde içleri dilimli tromplar kullanılmıştır. Bunların altlarında köşe pahlarının başlangıçlarında beş sıra mukarnas yapılmıştır. Aslında yan cephelerde alt sırada üçer pencere varken binaya 5 m. genişliğinde kanatların ilâvesi yüzünden bunlar kapatılmış, yanlarda olan üst pencereler de kullanılmaz olmuştur. Kible duvarında ise alt ve üstte ikişer, mihrap üstünde de bir yuvarlak pencere vardır.

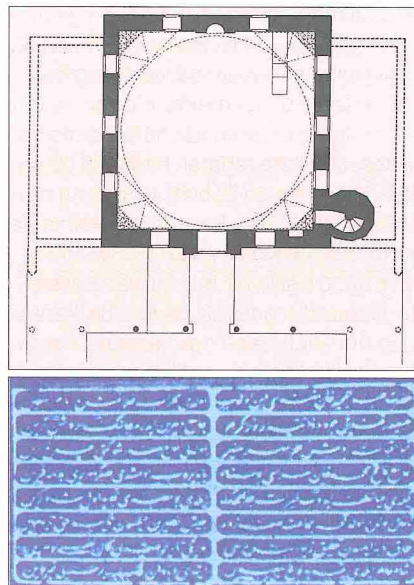
Yüksek bir görünümü olan mihrap fazla süslü olmamakla beraber âhenkli ve zariftir. Nişin üst kısmında XIX. yüzyılın kalem işi nakışları ile bezenmiş altı sıra mukarnas bulunmaktadır. Caminin mimarisinde hâkim olan asil sadelik minberde de görülür. Zarif bir kapısı bulunan minber, klasik üslûbun bütün güzel orantılarına sahip olduğu gibi yan cephelerde de ileri derecede sadelik hâkimdir.

Harimin içindeki kapının iki yanında altılı üstlü ahşap mahfiller vardır. XIX. yüzyıl eseri olduğu görülen bu yayvan kemerli mahfiller tornada çekilmiş ağaç korkuluklar ve ahşap direklere sahiptir. Ortada ise üstte dışa çıkan yarım yuvarlak bir cumbası bulunur. Sağdaki minareye duvar kalınlığı içinde köşede açılmış bir iç kapıdan girilmektedir. Rumeli'deki camilerin çoğunda görüldüğü gibi pahlı minare göv-

desi cami yapısına nisbetle oldukça yüksektir. Şerefe çıkması üç sıra mukarnasa oturur. Minare yakınında Şeyh İbrâhim Türbesi yer almaktadır. Caminin hazîresindeki kabirlerin çoğu korunarak günümüze ulaşmış, kitâbeleri ise M. Mujezinović tarafından yayımlanmıştır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Bosna'daki Türk mimari eserlerinden de bahsettiği 1956'da yayımlanan makalesinin resimleri arasında Hünkâr Camii'nin ilâveleriyle birlikte bir plan-krokisini de koymuştur (rs. 69). 1981'de basılan kitabında ise yalnız cami gösterilmiştir (rs. 538). İlk plandan öğrenildiğine göre caminin avlusunun iki yanına dörder kubbeli revaklar yapılmış olup bunlar hem avluya hem de dışa açıktır. Her bir kubbe içeride ve dışarıda sütunlara dayanan kemerler tarafından taşınır. Avlunun giriş kısmını ise başlı başına mimari hüviyete sahip bir blok işgal eder. Bu yapı, iki yanlarda kubbeli bir çift büyük mekânla aralarında yer alan, dış kapıdan avluya açılan geçit dehlizi ve bunun iki yanındaki dörder kubbeli mekânlardan oluşmuştur. En uçtaki iki büyük mekândan sağdaki Cemâat-ı İslâmiyye merkezi ve müftülük, soldaki ise 1994 yılına kadar Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi olarak kullanılıyordu. 1956'da yayımladığı makalesiyle bu camiye dair 1981'de verdiği bilgiler arasında bazı farklılıklar bulunan Ayverdi, bu kısmın 1265'te (1849) Mehmed

Hünkâr Camii'nin planı ve 1264 (1848) tarihli tamir kitâbesi

Fâzıl Paşa tarafından diğer eklerle birlikte yapılmış olduğu görüşündedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 430; Sejfudin Kemura, *Sarajevske Džamije i Druge Javne Zgrade Turske Dobe*, Sarajevo 1910, s. 1-12; Hazim Šabanović, *Knjževnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 487-489; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1974, I, 17-56; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri II-III*, s. 361-368, rs. 538, 540-549; a.m.f., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, III (1956), s. 196-197, rs. 69-73; Kemurâzâde Seyfeddin Fehmi b. Ali, "Saraybosna'da Ebniyye-i Hayriyyenin Musavver Tarihi: I. Hünkâr Câmi-i Şerifi", *TOEM*, II/12 (1327), s. 774-776; Behija Zlatar, "Popis Vakufa u Bosni iz Prve Polovine XVI Vijeka", *POF*, XX-XXI/1970-71 (1974), s. 113-114; Kasim Dobrača, "Vakıfname u Gazi Husrev-Begovoj Bibliote-ci", *Anali GHB*, IV (1975), s. 41-43; Hatidža Čardinda, "Neki Legati Osman-Şehdijine Biblioteke", a.e., XV-XVI (1987), s. 243-252; Jasminko Mulaomerović, "Muvekkithane, Muvekkiti i Mjerjenje Vremeua", a.e., XV-XVI (1987), s. 270, 272.

SEMAVİ EYİCE

HÜNKÂR İMAMI

Osmanlı sarayında görev yapan padişah imamlarına verilen ad.

Osmanlı sultanları vakit namazlarını genellikle saray mescidinde, cuma ve bayram namazlarını ise şehirdeki selâtin camilerinden birinde kılarlardı. Daha ziyade "imâm-ı sultânî, imâm-ı şehriyârî" unvanlarıyla anılan hünkâr imamı sarayda Ağalar Camii'nde namaz kıldırıldığı gibi saray dışında padişahın gittiği camide ona vekâleten cuma ve bayram namazlarını da kıldırır, hutbe okurdu.

Hünkâr imamlığının hangi tarihte ortaya çıktığı kesin olarak tesbit edilememekle birlikte ikinci Osmanlı padişahı Orhan Bey'in İshak Fakih adında bir imamının bulunduğu bilinmektedir (Âşıkpaşazâde, s. 56, 84). *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi de bir süre Yıldırım Bayezid'in Dîvân-ı Hümâyûn imamlığında bulunmuştur (İA, XI, 177). Uzun müddet sarayda görevli imam sayısı bir iken IV. Mehmed'in (1648-1687) imâmı İbrâhim Efendi zamanında ikinci imamlık ve muhtemelen XVIII. yüzyıl başlarında üçüncü imamlık ihdas edilmiştir. Birinci imama "başımam" da denirdi. Birinci imamlığa tayin edilenler sarayda, diğerleri sadrazam huzurunda kürk giyerlerdi. Başımamdan boşalan kadroya genellikle ikinci imam getirilirdi.

Çok iyi yetişmiş olması gereken hünkâr imamının ayrıca güzel bir sese ve makam

bilgisine de sahip olması istenirdi. Bu görevde bulunanların padişaha namaz kıldırmanın yanı sıra bayram tebrikleşmelerinde ve cülûs törenlerinde dua etme, ramazanın on beşinci günü yapılması muhtat olan hırka-ı şerif ziyaretlerinde aşır-ı şerif okuma, hünkâr cenazelerinin yıkılmasında bulunma ve şeyhülislâmın izniyle cenaze namazını kıldırma gibi görevlerle de vardı.

Hünkâr imamı yüksek maaş alan bir devlet görevlisiydi. En aşağı derecede bulunanlara müderrislik pâyesi verilirdi. Ancak içlerinde kazaskerlik rütbesinde olanlar da vardı. Nitekim III. Murad'ın imamı Abdülkerim Efendi ile I. Ahmed'in imamı ve *Zübdetü't-tevârîh* müellifi Sâfi Mustafa Efendi kazasker rütbesinde bulunuyorlardı. Hünkâr imamlarına yevmiyelerinden başka her yıl yazlık ve kışlık elbise bedeli de verilirdi. Bunların içinde Pîrîzâde Mehmed Sâhib ve oğlu Osman Sâhib gibi kazaskerliğe, hatta şeyhülislâmlığa kadar yükselenler bulunduğu gibi eser sahibi olanlar da vardı. Hünkâr imamlığı varlığını devletin sonuna kadar sürdürmüş ve devlet protokolündeki yerini korumuştur (*Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Sahnâmesi*: 1302, s. 134 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 56, 84; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 347, 354; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 212, 259, 806, 817, 837; Râşid, *Târih*, IV, 49; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1993, s. 52; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 8-9; *Teşriât-ı Kadîme*, s. 16, 115-116; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Sahnâmesi*: 1302, s. 134 vd.; *Sicill-i Osmânî*, III, 187, 431; IV, 718-720; *İlmiyye Sahnâmesi*, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 373-374; İsmail Hakkı Baykal, *Enderun Mektebi Târîhi*, İstanbul 1953, s. 82-83; Sertoğlu, *Târih Lügati*, s. 156; Pakalın, I, 869; Neclâ Pekolcay, "Süleyman Çelebi (Dede)", *İA*, XI, 177.

CAHİD BALTACI

kuvvetleri kısa zamanda Anadolu içlerinde ilerleyebilme başarısını göstermişti. Mısır ordusu, 21 Aralık 1832'de Konya'da Sadrazam Mehmed Reşid Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunu yendi; ileri bir hamle ile Kütahya'ya kadar gelerek (2 Şubat 1833) İstanbul'u ve Osmanlı hânedanını tehdit etmeye başladı.

Başlangıçtan beri Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı desteklemekte olan Fransa karşısında İngiltere'yi bir denge unsuru olarak kendi yanına çekmeyi başaramayan Bâbüâlî, nihayet bu yakın tehdit karşısında, gelişmeleri kendi menfaat noktasından hareketle müdahaleye hazır bir endişeyle takip eden ve bu anlamda her türlü askerî tedbiri almış bulunan Rusya'nın yardım tekliflerini kabul etmekten başka bir çare göremedi. Rusya'nın yardıma davet edilmesiyle (3-7 Şubat 1833) Bâbüâlî, 3 Ocak 1799 tarihindeki ilk Osmanlı-Rus ittifakından edindiği tecrübelerinin ışığında, kendiliğinden gerçekleştirilecek ve fazlaca davet edilmeyi beklemeyecek bir emrivâkiyi de önlemek istemekteydi. Nitekim Fransa ve İngiltere'yi harekete geçirmek için bu yardım talebini son ana kadar bir koz olarak kullanmaya çalışan Bâbüâlî'nin, adı geçen devlet elçileriyle yapmakta olduğu görüşmelerden endişelenen Rusya, gemilerinin Boğaz'a girmesini engelleyebilecek bir uzlaşmanın olgunlaşmasına fırsat ve meydan vermeden sekiz parçalık bir filosunu Karadeniz Boğazı'ndan geçirerek Büyükdere önlerine demirletti (20 Şubat 1833).

Mehmed Ali Paşa'nın karşı propagandasından ve genel bir infialden çekinen Bâbüâlî'nin filonun Boğaz dışında Süzebolu açıklarında demir atması teklifleri ise etkisiz kaldı. Rus filosunun Boğaz'a gelmesi karşısında ne Fransa'nın Mehmed Ali Paşa yanlısı politikasında, ne de İngiltere'nin ısrarla sürdürmekte olduğu tesbit edilen ilgisiz tutumunda bütün diplomatik teşebbüslere rağmen herhangi bir değişiklik görmeyen Bâbüâlî, başşehirin müdafaası için Rusya kara kuvvetlerinin de getirilmesine karar verdi (1833 Mart sonları). 5000 kişilik bir Rus kuvveti 5 Nisan'da İstanbul'a gelerek Beykoz'da karaya çıkıp Hünkâr İskeleyi'nde karargâh kurdu. O sıralarda Mısır kuvvetleriyle anlaşmak üzere Kütahya'da görüşmeler sürdürülmekteydi. Nihayet Adana'nın da "muhasıllık" olarak İbrâhim Paşa'ya bırakılması, Mısır ve bütün Suriye vilâyetlerinin, diğer bir ifadeyle I. Selim'in 1516 Mercidâbık ve 1517 Ridâniye zaferleriyle ele geçen bütün yerlerin, Mehmed Ali Paşa'ya terkile

varılan uzlaşma neticesinde Mısır meselesinin birinci safhası sona ermiş ve bu tevcihâtı ihtiva eden ferman 6 Mayıs'ta Mehmed Ali Paşa'ya gönderilerek iki taraf arasındaki ihtilâfa şimdilik son verilmişti.

Mısır kuvvetlerinin Toroslar'ın öte taraflarına çekilmesi işi başlamış olmakla beraber Rus kara ve deniz kuvvetlerinde herhangi bir toparlanma gözlenmediği gibi, 5 Mayıs 1833'te çarın büyük yetkililerle yolladığı olağan üstü elçisi Aleksey Orlof'un (Alexej Orlov) İstanbul'a gelişi yapılan bu yardımın faturasının ağır olacağına işaret etmekteydi. Nitekim Orlof, iki devlet arasında 3 Ocak 1799'da yapılan antlaşmaya benzer bir savunma ittifakı teklif etmekte gecikmemiştir. Öte yandan Rusya'nın kara ve deniz kuvvetlerini geri çekmemesi İngiltere ve Fransa'nın donanma nümayişlerine yol açmaktaydı. Ortak harekât, Boğazlar'dan geçerek Rus kuvvetlerini geri çekilmeye zorlama teşebbüslerine kadar varan temayüller gösterdiyse de Rus ittifak teklifinin Bâbüâlî tarafından reddine yeterli olmadı. İlk esasları Ahmed Fevzi Paşa ve Orlof arasında tesbit edilen görüşmelere daha sonra Serasker Hüsrev Paşa ve Reisülküttâb Âkif Efendi ile Rus elçisi Butenef de katıldı. İlk toplantı 26 Haziran'da Hüsrev Paşa'nın Emirgân'daki yalısında yapıldı ve 8 Temmuz'daki ikinci toplantıda antlaşma burada imzalandı. Antlaşmanın yapılmasından iki gün sonra Rus filosu ve sayıları 13 veya 15.000'e varan kara kuvvetleri Karadeniz'e çıkmak üzere Boğaz'dan hareket etti.

Adını Rus kuvvetlerinin karargâh kurduğu yer olan Beykoz Hünkâr İskeleyi'nden alan bu savunma antlaşması sekiz yıl için geçerli olmak kaydıyla biri gizli yedi maddeden ibarettir. Antlaşmanın 1. maddesinde iki devlet arasında "ebedî sulh ve ittifak" hali olduğu belirtilerek yapılan ittifakın sadece tarafların her türlü tecavüzden korunması amacını güttüğü, dolayısıyla iki tarafın asayiş ve emniyetine dair her türlü hususun noksansız olarak tanzim edileceği ve bunu temin için karışıklı maddî yardımlaşma ve etkili dayanışma içinde olunacağı vurgulanmaktaydı. 2. maddede, 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ve bu antlaşmaya dahil edilen iki devlet arasında daha önce yapılmış bütün antlaşmalar (dolayısıyla 1799 ittifak antlaşması ve bunun 1805'teki temdidi), yine Petersburg'da imzalanan 26 Nisan 1830 tarihli senet ve 29 Temmuz 1832'de İstanbul'da Yunanistan ile ilgili olarak akdedilen tanzimnâme ay-

HÜNKÂR İSKELESİ ANTLAŞMASI

Rusya ile
8 Temmuz 1833'te imzalanan
savunma ittifak antlaşması.

Mısır valiliğini ele geçirdikten sonra (1805), devrin olaylarıyla bunalmış merkezden uzak bu vilâyetteki iktidarına çeşitli tedbir ve reformlarla kuvvet katan ve Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü sıkıntı ve krizlerden istifade ile Mısır'da müstakil bir devlet kurmayı düşleyen Mehmed Ali Paşa 1832 yılında isyan bayrağını resmen açmış ve oğlu İbrâhim Paşa idaresindeki